

Г.І. БАСАВА, В.І. ДЗЕСЮКЕВІЧ

МЕСЦА ДЫСЦЫПЛІНЫ «КУЛЬТУРА МАЎЛЕННЯ ЖУРНАЛІСТА» Ў СІСТЭМЕ ЖУРНАЛІСЦКАЙ АДУКАЦЫІ

Рассматриваются особенности публичного выступления, этапы его подготовки и словесного оформления, деловой этикет, их роль и значение для будущих специалистов средств массовой информации, даются рекомендации по совершенствованию культуры речи, предложены новые эффективные методы и приемы обучения. Все это определяет цели программы по дисциплине «Культура речи журналиста», разработанной для слушателей с непрофильным высшим образованием факультета повышения квалификации и переподготовки кадров.

The article discusses the features of public speaking, the stages of its preparation and verbal processing, business etiquette, their role and importance for future media professionals, provides recommendations to improve the culture of speech, offered new and effective methods and techniques of teaching. All of it determines program aims on discipline «Culture of journalist's speech», developed for students with non-core higher education of faculty for Further Training.

Сучасная геазканамічная і геакультурная сітуацыя ставіць чалавека перад неабходнасцю ўмець суіснаваць у агульнай жыццёвай прасторы. На пачатку трэцяга тысячагоддзя абсалютна відавочным з'яўляецца тое, што чалавецтва развіваецца па шляху пашырэння ўзаемасувязі і ўзаемазалежнасці розных краін, народаў і культур. Гэта выяўляецца ў бурным росце культурных абменаў і прамых кантактаў паміж дзяржаўнымі інстытутамі, сацыяльнымі групамі, грамадскімі рухамі і асобнымі індывідамі розных краін і культур. Пашырэнне ўзаемадзеяння культур і народаў надае асабліваю актуальнасць пытанням культурнай самабытнасці і культурных адрознен-

няў. Культурная разнастайнасць сучаснага чалавецтва ўзрастае, і народы, якія яго ўтвараюць, знаходзяць усё больш сродкаў, каб захаваць і развіваць сваю цэласнасць і культурны воблік. Гэтая тэндэнцыя да захавання культурнай адметнасці пацвярджае агульную заканамернасць, якая заключаецца ў тым, што чалавецтва, становячыся ўсё больш узаемазвязаным і адзіным, не губляе сваёй культурнай разнастайнасці. Цывілізаваныя нацыі актыўна апякуюцца захаваннем і развіццём сваёй цэласнасці і культурнага вобліку.

У кантэксце гэтых тэндэнцый грамадскага развіцця надзвычай важнымі з'яўляюцца пытанні

маўленчай культуры, якія на сёння стаяць вельмі востра і знаходзяцца ў цэнтры ўвагі выкладчыкаў, вучоных і грамадскіх дзеячаў. Негатыўныя з'явы, што разбураюць мову, на жаль, даволі распаўсюджаныя ў вусным маўленні. Сярод іх памылкі ў націсках, празмернае ўжыванне запазычанняў, зносіны на жаргоне, недакладнасць у словаўжыванні, граматычныя памылкі і інш. Надзённым з'яўляецца пытанне і пра культуру пісьмовай мовы. Уменне грамадна пісаць, афармляць дзелавыя паперы, службовыя дакументы ў адпаведнасці з нормамі стылістыкі і дзелавога этыкету – неабходнае запатрабаванне часу.

Гэта вымагае паказу не толькі ўласна моўных асаблівасцей сродкаў масавай інфармацыі, але і разгляду масавай камунікацыі як асобнага тыпу дыскурсу. Натуральна, што ўвага найперш удзяляецца фактам паспяховасці ці, насупраць, дэфектнасці камунікацыі, а таксама нормам розных тыпаў (інфармацыйнай, моўнай, стылістычнай, камунікатыўнай), дзеючым у дадзенай сферы зносін. Акрамя таго, сучасны медыядыкурс, яго адкрытасць для прамога сацыяльнага ўздзеяння прадвызначае разгляд камунікатыўнага працэсу ў дынаміцы з абавязковым улікам змен, якія тут адбываліся і адбываюцца. Уплыў журналісцкіх камунікацый настолькі вялікі, што развіццё стратэгіі і мэт функцыянавання СМІ, паводзіны і камунікатыўныя ўстаноўкі выданняў, тэлерадыёканалаў і асобных журналістаў ужо сёння прадвызначаюць перспектывы развіцця ўсяго грамадства. Маўленне становіцца мабільным, яму ўласцівыя рысы эліптычнасці, сінтаксічнага згортвання, дыялагічнасці вуснага маўлення, слэнгавасці і інш.

Пачатак трэцяга тысячагоддзя на парадак дня паставіў у якасці галоўнага паказчыка поспеху спецыяліста ў галіне кіравання, палітыкі, сродкаў масавай камунікацыі і іншых прафесій камунікабельнасць – уменне выступаць публічна, праводзіць перамовы і інш. Веданне асаблівасцей публічнага маўлення, этапаў яго падрыхтоўкі і слоўнага афармлення, а таксама дзелавога этыкету важна і для будучых спецыялістаў сродкаў масавай інфармацыі.

Усё гэта вызначае мэты праграмы па дысцыпліне «Культура маўлення журналіста», распрацаванай для слухачоў з няпрофільнай вышэйшай адукацыяй факультэта павышэння кваліфікацыі і перападрыхтоўкі кадраў, прадугледжанай вучэбным планам прафесійнай перападрыхтоўкі спецыяльнасці 1-23 01 73 «Сродкі масавай камунікацыі», зацверджаным Міністэрствам адукацыі Рэспублікі Беларусь:

1) даць неабходныя веды па такіх базавых тэмах, як «Моўная норма», «Тыпы нормаў», «Сродкі масавай інфармацыі і культура маўлення», «Асноўныя накірункі ўдасканалення маўленчых навыкаў журналістаў», «Праблемы эфектыўнай камунікацыі»;

2) навучыць прымяняць атрыманыя тэарэтычныя веды на практыцы, у прыватнасці ў розных

відах медыятэкстаў; скарэктываваць навыкі слухачоў у галіне арфаэпіі, граматычнай стылістыкі, у выбары і ўжыванні слова ў адпаведнасці з камунікатыўнай перспектывай маўлення.

Узровень падрыхтоўкі спецыялістаў у галіне журналістыкі, што адпавядае сусветным стандартам, вызначаецца сёння двума складнікамі:

1) якасцю атрыманай журналісцкай адукацыі, якая дазваляе вырашаць спецыяльныя прафесійныя задачы;

2) агульнай культурай спецыяліста, найперш яго ўменнем грамадна і эфектыўна карыстацца моўнымі сродкамі, семантычнымі і стылістычнымі магчымасцямі беларускай і рускай моў.

Таму ў сувязі са сказаным уяўляецца, што дысцыпліна «Культура маўлення журналіста» павінна арганічна спалучаць, з аднаго боку, веды аб моўнай культуры, найперш аб яе нарматыўным і прагматычным аспекце, а з другога – веды аб актыўных працэсах у сучасным рускім і беларускім медыядыкурсе.

Моўная культура разглядаецца, па-першае, як стан, узровень мовы і маўлення, па-другое, як дзейнасць, накіраваная на ўдасканаленне мовы і маўлення. Для слухачоў уяўляецца найбольш перспектыўным і важным рэалізацыя ідэй першага накірунку. Але разам з тым для павышэння агульнай культуры чалавека, развіццё якой азначае ўдасканаленне культуразнаўчай кампетэнцыі асобы, карысным будзе знаёмства з працэсамі фарміравання нормаў літаратурнай мовы, яе стылістычнага разгалінавання, а таксама з тым, як мова сродкаў масавай інфармацыі ўплывае на сучасны стан літаратурнай мовы.

Агульнапрынята разглядаць культуру маўлення як навуковую дысцыпліну, для якой цэнтральнымі з'яўляюцца: 1) праблема літаратурнай нормы, яе тэарэтычная культуралагічная інтэрпрэтацыя; 2) рэгулятыўны аспект, які прадугледжвае падтрымку і абарону рускай і беларускай моў ад неспрыяльных і разбуральных уплываў (гл. Граудина 2004). Таму асаблівую ўвагу набывае знаёмства слухачоў з формамі кваліфікацыі літаратурнай мовы, са складанымі працэсамі фарміравання моўнай нормы, прычынамі суіснавання розных акцэнталагічных, граматычных, арфаграфічных варыянтаў нормы. Неабходнай часткай курса становіцца праца з рознымі слоўнікамі і даведнікамі арталагічнага тыпу, перш за ўсё з самымі новымі, якія ў найбольшай ступені адлюстроўваюць стан сучаснай літаратурнай мовы і таму маюць асаблівую культурную і навуковую значнасць. Не выклікае сумнення практычная значнасць арталагічных слоўнікаў і іншых прац па кваліфікацыі, накіраваных на выпраўленне памылак і калекцыяніраванне цяжкіх выпадкаў пісьмовага і вуснага ўжывання мовы.

Другой часткай прапанаванай дысцыпліны з'яўляецца знаёмства з тэмай «Сродкі масавай

інфармацыі і культура маўлення», пры вывучэнні якой адбываецца азнаямленне з асаблівасцямі медыядыскурсу і асноўнымі тропамі і фігурамі, найбольш распаўсюджанымі ў публіцыстычным маўленні, дзякуючы якім дасягаецца стылістычны эффект уздзеяння медыятэксту, што набывае асаблівую выразнасць. Слухачам прапаноўваецца разглядаць публіцыстычны тэкст як складанае адзінства стандарту і экспрэсіі, а гэта значыць на лекцыйных і практычных занятках разам з выкладчыкам вырашаць на канкрэтным матэрыяле пытанне аб суадносінах «аб'ектыўнага» і «суб'ектыўнага» ў тэкстах сродкаў масавай інфармацыі, вылучаць штамп як з'яву псеўдаэкспрэсіі і размяжоўваць штамп і клішэ, разважаць пра ролю ацэнкі ў друку і ўплыў на яе сацыяльных фактараў, а таксама вызначаць тыя межы ў выражэнні ацэнкі, якія забяспечваюць захаванне этычных нормаў у журналісцкіх тэкстах. Як асаблівы сродак выразнасці ў курсе культуры маўлення разглядаецца алюзія, такім чынам адбываецца першае знаёмства са з'явай інтэртэкстуальнасці, што больш дакладна і падрабязна будзе выкладзена ў дысцыпліне «Мовы і стыль СМІ», чым забяспечваецца пераёмнасць лінгвістычных дысцыплін у сістэме журналісцкай адукацыі на факультэце павышэння кваліфікацыі і перападрыхтоўкі кадраў.

Асноўным накірункам удасканалення маўленчых навыкаў журналістаў з'яўляецца асэнсаванне падчас працы з тэкстамі негатыўных з'яў: парушэнняў патрабавання чысціні, моўнай дакладнасці маўлення, празмернага выкарыстання запазычанай лексікі, жаргону, канцылярыту, няправільнага ўжывання слова, а таксама беднасці слоўніка. Слухачам даецца паняцце пра якасці добрага маўлення (выразнасць, зразумеласць, камунікатыўную дакладнасць, сцісласць, паўнату, лагічнасць), віды парушэнняў і спосабы іх выпраўлення.

Неабходнай часткай дысцыпліны аўтары праграмы лічаць заняткі па эфектыўнасці вуснага маўлення, на якіх даецца паняцце пра аратарскае майстэрства. Уяўляецца, што падрыхтоўка публічнага выступлення прадугледжвае перадушім валоданне матэрыялам, што з'яўляецца галоўнай умовай эфектыўнасці публічнага маўлення, акрамя таго, дакладна прадуманую кампазіцыю (якая частка інфармацыі павінна «запаўняць» моцныя пазіцыі прамовы, якая давацца ў асноўнай частцы), адбор найбольш дакладных і

выразных моўных сродкаў, прытрымліванне этыкету. Не апошнюю ролю ў эфектыўных зносінах адыгрываюць паводзіны аратара: тут важныя як тэхніка маўлення, дыкцыя, тэмп, інтанацыйныя і галасавыя магчымасці выступоўцы, так і яго вобраз, яго рысы, паводзіны як «асобы сяміятычнай». На занятках даюцца асноўныя веды аб прынцыпах кантакту з аўдыторыяй.

Прапанаваныя метады працы па гэтай дысцыпліне спрыяюць паляпшэнню маўлення слухачоў, павышэнню яго выразнасці, правільнасці, умеламу і дакладнаму выкарыстанню сродкаў маўленчай выразнасці ў адпаведнасці з мэтамі і задачамі інфармацыі, якую яны перадаюць.

Падобныя навучальныя дысцыпліны запатрабаваныя ў вучэбным працэсе і перападрыхтоўкі, і павышэння кваліфікацыі, паколькі з'яўляюцца неабходнымі складнікамі як культуры журналіста ў цэлым, так і культуры самога чалавека, яго асобы. Гэта пачатак, толькі накірунак у маўленчай прафесіяналізацыі слухачоў, які павінен удасканальвацца і развівацца праз усё жыццё.

Перападрыхтоўка кадраў – адзін з перспектывных накірункаў у сістэме платных адукацыйных паслуг, непарыўна дапаўняе і працягвае асноўную адукацыю, з'яўляецца гістарычнай перадумовай змяненняў, якія адбываюцца ў сістэме вышэйшай адукацыі, умовай і рухаючай сілай іх развіцця. Гэтая сфера адносіцца да дадатковай адукацыі, забяспечвае атрыманне новай кваліфікацыі адпаведнага профілю, чым спрыяе эфектыўнай дзейнасці арганізацый, напаўняе рынак працы. Усё больш папулярная ў апошні час перападрыхтоўка кадраў дае магчымасць асобе паспяхова ўдасканальвацца ў іншых галінах, пазнаваць тое, што яе цікавіць у сумежных галінах ці проста блізкае па духу, бо мэта перападрыхтоўкі вызначае патрабаванні да ўсёй сістэмы бесперапыннага прафесійнага ўдасканалвання як сродку развіцця асобнага патэнцыялу.

ЛІТАРАТУРА

1. Граудина Л. К. Программа курса «Культура русской речи» (для гуманитарных вузов). М., 2004.

Паступіў у рэдакцыю 01.03.11.

Ганна Іванаўна Басава – кандыдат філалагічных навук, дацэнт кафедры стылістыкі і літаратурнага рэдагавання, дэкан факультэта павышэння кваліфікацыі і перападрыхтоўкі кадраў Інстытута журналістыкі БДУ.

Вольга Іванаўна Дзесюкевіч – кандыдат філалагічных навук, дацэнт кафедры стылістыкі і літаратурнага рэдагавання Інстытута журналістыкі БДУ.